

DOI: 13.33310/2519-2809-2019-47-1-76-82

УДК 94 (439.23) – „16/17”

ЛАСЛОВ ЗУБАНИЧ

кандидат історичних наук

доцент кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції

Ужгородського національного університету

м. Ужгород, Україна

e-mail: kmoalap@gmail.com

ДВОРЯНСТВО ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УГОРЩИНИ XVI–XVII ст. – СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ

У науковій роботі вивчаємо соціально-економічний стан дворянських родин т. з. Верхньої Угорщини (територія сучасного Закарпаття – комітатів Унг, Берез, Угоча, Мароморош), окреслено та проаналізовано етапи розвитку дворянства. На підставі джерельної бази намагаємося дати нове трактування історичної ролі дворянства у процесах XVI–XVII століть, показати їх участі у заселенні території, розвитку сільського господарства, розвитку суспільних відносин.

Ключові слова: дворянство, комітати, родина, садиба, податок, король, грамота, закон.

XVI століття стало переломним моментом на шляху розвитку Угорщини: поразка у бою під Могачем 1526-го року; внаслідок встановлення у центральній частині країни турецького панування комітати північно-східної частини Верхньої Угорщини потрапили у буферну зону двох держав – Угорського Королівства та Трансильванського Князівства. Адаже на руїнах середньовічної держави утворилися три нові регіони. Їх взаємозалежність, та спільна зовнішня загроза привели до виникнення нового суспільного устрою. Постійна турецька військова загроза, формування системи прикордонних фортець у значній мірі переоцінили суспільні цінності військових елементів, звідки вів прямий шлях до кроку у вищий суспільний клас, у дворянство. Для історичної науки розвиток територій Північно-Східної Угорщини (Ужанський, Березький, Угочанський та Марамороський комітати – більшість території сучасного Закарпаття) варто досліджувати комплексно. Протягом XVI–XVII століть Угорське королівство та Трансильванське князівство були становими монархіями, в яких правитель поділяв владу з представниками вищого суспільного класу. Політичне, економічне та культурне піднесення у країні відбулося з активної участі дворянства.

Українська історична наука практично не досліджувала дане питання, а саме, суспільне та економічне становище дворянських комітатів. Натомість ця тематика має багату угорськомовну літературу. Провідне місце тут займають джерела – документи феїшпанських фондів [1, 6] різних комітатів Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО), а також у Державному архіві Угорського національного архіву. Багато документів було опубліковано у часописах «Турул» та «Сторіччя» Угорського історичного товариства, у «Пам'ятки угорської історії». За останні роки було видано велику кількість оцифрованих джерел: *Corpus Juris Hungarici* – збірник державних декретів і законів (1000–1848 pp.) [5], «Королівські книги» («*Liber Regius*»). Вони дають чітку картину соціально-економічних відносин і комітатах Південно-Східній Угорщині. Багатою є і монографічна література: історію комітатів, їх дворянських родин описали Антал Чікварі, Іштван Сабов [14], Тиводар Легоцькі [11], Вільмош Бейлаї [9]. В останні роки багато публікацій на цю тематику випустив Ласлов Зубанич [2, 3, 4, 15].

Вивчення соціально-економічних відносин Південно-східної Угорщини в XVI–XVII століттях цікаве тому, що до наших днів дійшли не тільки багато архівних матеріалів

того часу, але й велика кількість різних статистичних звітів. Серед них, зокрема, посадебний опис 1598 р., урбаріальні переписи, які дають чітку картину з життя кожного населеного пункту або володінь певного дворянського роду.

Комітати, як регіональні органи управління та заселені адміністративно-територіальні одиниці Угорського Королівства у формі жуп були утворені в XI ст. У джерелах серед перших згадані Боржавська та Ужанська жупа. Система дворянських комітатів була сформуована на початку XIII ст. Перші письмові згадки про комітат (*comitatus*) Берег датовані 1261 р., а вже у 1299 р. в її управлінні зафіксовано ішпана та 4 справники. Перші відомості цих інституцій на території Ужанського комітату датуються 1286 р. Виникнення Марамороського та Угочанського комітатів припадає на значно пізніший час. Вони були «мисливським лісом святих королів», яких володарі залюбки відвідували із-за багатодичини: король Імре побував тут у 1199 р., а Іштван V – у 1272 р. І якщо їх вабило мисливство, то простий люд цікавила сіль, яку видобували тут ще за часів Римської імперії. На підставі дарчої грамоти короля Іштвана V від 1271 р. можна стверджувати, що Берег та Угоча вже існували в системі комітатів країни. Звісно, кордони Угочанського комітату тоді охоплювали більшу територію, оскільки до неї входив і пізніший Мараморощ. Найбільшим землевласником тут залишався король, населення ж складалося переважно з прийнятих ним «*гостей*», котрі займалися передусім землеробством, рибальством, мисливством тощо, і на яких під час перебування короля у комітаті покладалися різні повинності. Важливу роль у формуванні Угочанського комітату відігравали часті відвідини короля Іштвана V (1239–1272), що стало передумовою для створення і облаштування відповідного помешкання для двору. Саме з цього «королівський дім» (*domus regalis*) [14, 45], а також поселення госпесів і виникло Ньюлабвар, яке у різних грамотах згодом згадується як Кіральязо (Королево).

Вже у 1199 р. згадується комітат Мараморощ. Відомо із джерел, що король Імре I (1196–1204 рр.) подарував «*que noster fidelis*

iobagio Laurencius comes» («нашому вірному ішпану Леврінцу») 5 aratrum (плуг – одиниця виміру: 1 плуг – 150 королівських гольдів – 126,6 га – Авт.) орної землі у озера Ферте, за вірну службу, та що той врятував йому життя «*in Maramorisisio tempore venationis venatum*» («під час полювання у Мараморощі»). Більш значне заселення регіону розпочалося після заснування коронних міст. У коло функцій вишківського замку (першого центру комітату) входило захист соляного шляху вздовж річки Тиса. Занепад вишківського замку розпочався після спорудження хустської фортеці. Це пов'язано з тим, що Тиса, яка постійно змінювала свої береги, послабила позиції лівобережного торгового маршруту. Мараморощ відігравав значну роль і в контролі за кордонами сусідніх країн, зокрема Польщі та Молдови. І хоча Карпати були певним географічним бар'єром, численні перевали дозволяли проникнути за територію держави. Угорські королі, засновуючи поселення поблизу кордонів, створювали прикордонні захисні смуги.

Основу економіки в європейських державах становила земля, а також збори й податки, сплачувані особами, котрі на них господарювали. Серед них чільне місце посідали різноманітні місцеві та державні податки. Загальну картину майнових відносин та кількісного складу населення надають різного роду податкові реєстри. Серед основних джерел важливе місце займають так звані «дикальні переписи» (угор. *dika*) – безпосередній державний військовий податок, запроваджений із середини XIV ст. для населення не дворянського походження. Свою назву він дістав від характеру процесу збору, обсяг якого записували на чотирикутні дерев'яні таблички. Податком обкладали кожен двір, тобто кожні ворота, в які може в'їхати завантажена сіном підвода.

Важливим елементом податкової системи була порта (садиба/обійстя, лат. *sessio*), або ж земельна ділянка під будинком, за які селянин повинен був платити оброк поміщику та податок державі. Свого часу мірою оподаткування були ворота (угор. *kapuadó*) [7, 498]. На державному рівні вартість кріпацької садиби було визначено у розмірі 40 золотих

форинтів. На кінець XVI ст. цей спосіб оподаткування застарів через зростання кількості населення та дрібнення садиб (на одному *sessio* вже мешкало по кілька сімей). Відтак обчисленні розміру податку на підставі одних тільки воріт вже не відповідало дійсній кількості кріпацьких господарств. Починаючи з цього часу основою королівського податку стало поняття «середньої» порти, це означало 16 будинків – 4 кріпацьких та 12 наймитських господарств [13, 124]. Під час реєстрації бралися на облік будинки кріпаків та наймитів, а також обійстя, споруджені як «недворянські маетки», розташовані на земельних ділянках власника населеного пункту, втім будинки однамаеткових (предіальних, від слова *preadium* – маєток) дворян та розкріпачених, звільнених селян (лібертинів, від лат. *libertinus* – вільновідпущений). Винятком були лише дворянські обійстя, будинки сільських суддів, шпиталі, корчми (де продавалося вино пана), а також халупки злидарів, що заробляли собі на прожиття жебракуванням. Закон не розпоряджався щодо перепису млинів, парафій, шкіл, пивоварень, лазень тощо, але, як свідчить практика, вони майже звільнялися від податків. У більшості населених пунктів реєстрація обмежувалася тільки переписом будинків кріпаків та наймитів, тут же вказувалося прізвище землевласника.

Свідченням різниці в обчисленні розміру податку може слугувати той факт, що так званий податок з «димарів» (тобто податок з комина, угор. *füstadó*) становив 700 тисяч золотих форинтів на рік, і водночас податок із порти складав лишень 200 тисяч форинтів. Розмір податку з порти становив 1,5 форинта на рік, із них 0,5 форинта за кожного наймита виплачував землевласник.

Три важливі переписи, які збереглися, слугують нам основою для дослідження. Перші ґрунтовні переписи комітатів Угорщини було проведено за часів головного скарбничого Жігмонда Ернуста впродовж 1494–1495 рр [8]. Із досліджуваного періоду збереглися три важливі переписи, що на сьогодні зберігаються в Державному архіві Угорського національного архіву (MNL MOL). Це описи порт (оподаткованих наділів) 1531–1596 рр., пере-

пис хат 1598–1608 рр. та порт 1609–1648 рр. Слід зазначити, що перепис порт значно відрізнявся від перепису хат, різниця між даними може коливатися навіть у десять разів. У 1598 р. Державні Збори на законодавчому рівні розпоряджалися стосовно перепису хат. Ініціатива з боку Державних Зборів щодо реєстру не порт, а хат, була обґрунтована передусім тим, що внаслідок 15-річної війни значно зменшилася кількість оподатковуваних наділів [10, 31].

За даними перепису від 1784 р., у середньому по країні в кожному будинку (хаті) мешкали 6,5 осіб; серед рівнинних районів найнижчі показники мав Мукачівський район (5,4 особи). Втім, враховуючи, що в досліджуваний період даною територією не пролягали більш-менш значимі військові шляхи, а також завдавала шкоди турецька навала, щодо комітатів Унг, Берег, Угоча та Мараморош доцільно застосовувати коефіцієнт 7.

У другій половині XV ст. у Березькому комітаті були зареєстровані 145 землевласницьких родин. Багато з них були тут корінними ще з часів династії Арпадів, попри це відсів землевласників відбувався постійно. Перший більш-менш точний перепис був проведений у 1549 р. За його даними, у комітаті Берег нараховувалися 1176 порт, що розподілялися між 89 землевласниками: 3 церковні, 1 шпитальний (ордена лицарів Св. Іоанна) – 54, 1 королівський (мукачівський) маєток – 381 обійстя, 59 родин – 741 обійстя [12, с. 175–189].

Розподіл по портам свідчить про те, що лише чверть дворянства розпоряджалася такими статками, що слугували підставою для зарахування їх до категорії заможного або середнього дворянства (*bene possessionatus*), і вони могли забезпечити собі відповідний рівень життя. За даними перепису, 48 дворянських родин мали по одному обійстю. У комітаті Берег тільки 4 родини (в тому числі королівська доміна) володіли маєтками з більш ніж 50 обійстями. Серед великих аристократичних родин варті уваги Баторі, Перені, головнокомандуючий міста Темешвар Іштван Лошонці, але їхня нерухомість була незначною. І навіть обійстя заможніших дворянських родин розподілялися між кількома особами. Так, до прикладу, родина Білкеї,

маєтки якої були розташовані у верхній частині долини річки Боржава, мала 14 порт, Ілошваї – 39, Лоняї – 50, Перені – 64, Шурані – 62 [12, 830–835].

У 1550 році 632 порт Ужанського комітату було зареєстровано за 3 церковними та 44 світськими родинами землевласників: 53 порт перебували у власності церковних землевласників (в т. ч. Лелеська капітула), інші – у світських дворян. Тут розшарування дворянства значно різкіше, ніж у комітаті Берег, оскільки йдеться переважно про дрібнопоміщицькі маєтки, більше того, у 9 випадках це виключно одне обійстя [12, 841–850]. Розподіл порт свідчить і про формування значних суспільних відмінностей. Маєтки 36 родин нараховували менш ніж 5 обійсть, 5 родин мали по 5–10 обійсть, і всього 1 родина належала до категорії заможних або середніх дворян (*bene possessionatus*), що мали у своїй власності 25–50 обійсть. У комітаті Унг статусом великих землевласників володіли тільки 2 родини: одна з них мала 100–200 порт, друга – понад 200. 278,5 обійсть (це 44%) із загальної кількості обійсть комітату перебували у володінні родини Другетів (Габор, Імре, Антал та Дьордь), котра мала великі маєтки ще й у сусідньому комітаті Земплін [12, 839]. До числа великих землевласників належала також родина Добо, до якої у спадок перейшла ще й частина статків родини Паловці: вони володіли двома домініями (середнянською та паловецькою), а це 134 порт. В Ужанському комітаті тільки Лелеська капітула та родина Зрітеї мали більш ніж 10 обійсть; менші статки мали також родини Чічері, Дерегнеї, Орос, Чопі, Хелмеці, Корлат, Нейметі, Поладі, Тарновці.

В комітаті Угоча 1549 р. у реєстрі було записано 596 обійсть в 53 населених пунктах. Стосовно Угочанського комітату важливо зазначити, що в його південно-західній частині (Пийтерфолво, Бекень, Форкошфолво, Тіводор) мешкала значна частина дрібного дворянства. Тут також спостерігалось розшарування знаті, оскільки представники баронської гілки родини Перені (Янош та Ференц Перені) володіли 239 обійстями (40%). 201 маєтності Яноша Перені належали до Ньюлабської та Севлюської домінії. Заможними влас-

никами були родини Кун (37,4 обійстя), Шурані (63,6), Уйгелі (49,3), але варто відзначити й такі родини, як Баторі, Артанді, Петроваї, Бюді, Ветеші, що мали значні маєтки й у інших комітатах [12, 827].

Реєстр комітату Мараморош від 1549 року презентує досить специфічну картину, оскільки саме тут кількість дрібного дворянства є найвищою у регіоні – загалом 176 родин; вони переважно румунського та русинського походження [12, 468–485]. З-поміж взятого на облік майна у 810 обійстях найзначнішим є хустський королівський домен (окрім 5 міст – Хуст, Вишково, Тячів, Довге Поле, Сігет – сюди належали ще й Буштино, Дулово, Тербля, Стеблівка) з його 205,5 обійстями (25 %). Розшарування дворянства тут має найяскравіші ознаки, оскільки 343,3 порт (42,4 %) перебували у володінні таких дворян, які мали по 1–10 обійсть, а інші 261 обійстя (32,2 %) належали середнім дворянам.

Упродовж 1576–1596 рр. на досліджуваній території спостерігалось значне скорочення кількості населення: у Березькому комітаті кількість платників податку скоротилася на 22%, в Ужанському – на 35%, в Угочанському – на 22%. Це спричинило зменшення прибутків землевласників. Поясненням цього є передусім воєнні міжусобиці між Угорським королівством і Трансільванським князівством: населення або полягло у боях, або ж, рятуючись від війни, переселилося в інші регіони.

Перепис хат (будинків) 1598 р. порівняно з попередніми даними засвідчив значні зміни у майнових відносинах (за даними реєстрації, проведеної на два роки раніше, коефіцієнт між портами та хатами в Березькому комітаті становив 18,5, в Ужанському – 19,6, в Угочанському – 21,8). Відповідно до коефіцієнта обчислення будинок/кількість населення, запровадженням та застосуванням Золтаном Давідом, кількість платників податку в Березькому комітаті становила 31 353 особи, в Ужанському – 31 689, в Угочанському – 15 624, у Марамороському – 7 024 особи.

За даними перепису хат від 1598 р. отримуємо наступні дані. Упродовж 1598 р. у Березькому комітаті до реєстру були внесені 4 479 хат, із них тільки 191 – майно дрібних

поміщиків. Найзначнішим, компактним помістям і надалі був колишній королівський маєток у Мукачеві, який, попри численні заборони Державних Зборів, кілька разів віддавали у заставу. У досліджувану епоху власниками заставного маєтку була родина Магочі, з іменами представників якої (Гашпар, Андраш та Ференц Магочі) пов'язується значна кількість заснованих поселень у верхній частині басейну Латориці. На час проведення перепису власником домену був Жігмонд Ракоці [10, 114–116], котрий у 1587 р. одружився із вдовою Андраша Магочі Юдітою Алагі Бекень. Тоді до мукачівського маєтку належали 1988 будинків у містах та селах. Володіння родини Телегді були розподілені між двома маєтками: вдова Пала Телегді володіла 224 будинками у Сентміклоші, вдова Яноша Телегді – 181 у Підгорянах [10, 118].

У володінні заможних власників знаходилися наступні маєтки: родина Лоняї (165), родина Ілошваї (147), Мігай Бюдї (123), родина Матузнаї (111), родина Даровці (99), Ференц Добов (97), Пал Мелїт (94), Габор Шурані (59) [10, 107–119]. Звісно, майно, що ним володіла певна родина, далі роздрібнювалося, адже ним розпоряджалися 2–3 голови родини. Загалом можемо констатувати, що порівняно з ономастичними даними значних змін не відбулося, зникли хіба що прізвища Кушаї Якч та Лошонці, а також збільшилися маєтки родин землевласників у верхній частині долини Боржави, а саме Білкеї, Ілошваї, Комловші та Ліпчеї, котрі станом на 1598 р. володіли загалом 221 будинком.

У трьох інших адміністративних одиницях досліджуваного регіону прослідковувалася цікава тенденція: з одного боку маєтки сконцентрувалися в руках кількох великих родин, з іншого – у комітаті знаходимо значну кількість дрібних поміщиків, котрі становили відчутну противагу вельможам із значними володіннями.

В Ужанському комітаті контингент маєтків виглядав так: із числа зареєстрованих 4527 будинків 2303 належали дрібнопоміщичьким родинам, над іншими, а це близько половини краю, розпоряджалися практично два сімейства – Другети та Добов. У володіннях Другетів перебували 1540 будинків (Дьордь

Другет – 475, Іштван Другет – 1065), Ференц Добов був власником 567 будинків. Подібна картина відзначалася і в Угочанському комітаті. Тут із внесених у перепис 2 232 ділянок під будинками 973 були власністю поміщиків комітату, інші ж розподілялися між родинами Перені (595), Кун (262), Сейкель (232) та Уйгелі (75) [10, 519].

Перепис будинків комітаті Мараморош від 1598 р. не навів даних хустського маєтку (на той час помістя перебувало у розпорядженні казначейства, а за рік король Рудольф I подарував його генералові Джорджо Башті), тож можемо проаналізувати тільки дані дворян жупи. До реєстру були внесені 1006 будинків, втім власність дрібних поміщиків – 556 будинків, зокрема дрібного дворянства: Янош Долгаї (183), Іштван Препощтварі (його батько Балїнт Препощтварі дістав частину майна Драгфі як заставу) (65), Іштван Банффі (Ласло Каролі у 1583 р. взяв у заставу за 6000 форинтів бичківський маєток, який успадкували його зяті Іштван Банффі та Мігаль Ерделі) (50), родина Кун із Рожалю (37), родина Погань (26), Дьордь Корніш (успадкував частину майна родини Долгаї, син Ілони Долгаї та Гашпара Корніша) (28) [10, 223–225].

Саме на цей період припадає і піднесення родини Ліпчеї, укоріненої у Марамороському та Березькому комітатах, члени якої збільшували свої статки частково за рахунок придбання помість, успадкувань, а також заснуванням нових поселень на Верховині. Аналогічний шлях пройшли і дрібнопоміщичькі родини комітату, що відзначилися передусім як посадовці комітату (судді, присяжні). Це родини Бірток та Петроваї зі Сарвасо, Рішко з Кевешлігету (сьогодні Драгово), Білкеї, Стойка, Крічфолві з Білок, Рад та Крічфолуші з Шомошу, маєтки яких мали в середньому по 8–20 обійсть. Найвідомішими представниками тих родин, майно яких нараховувало 1–4 обійстя, були Буд із Будфолво, Ціпле із Фейерфолво, Гергеш із Сарвасо, Юрко з Калинфолво, Котець із Шайо, Ман із Шайо, Марош із М. Бичкова, Немеш із Калинфолво, Тегзе з Березного, Волаз із Углі, Стан із Алшоврона [10, 223–225].

XVI століття принесло значні зміни у життя пересічного населення регіону Верхів'я

Тиси. Внаслідок розколу Угорщини на три частини мешканці відчували глибокі зміни в соціально-економічних відносинах, розвиток яких міг відбуватися хіба завдяки прикордонному розташуванню. Окреслені землі, по суті, уникнули турецького нашествия, що, у свою чергу, з урахуванням постійного прибування переселенців, привело до зростання чисельності місцевого населення. Госпітами вважалися рівнинні народи, що прибули сюди, рятуючись від турків, а також слов'яни, що прибували зі сходу від Карпат. Відтак тут не сформувалося класичне вельможне дворянство, серед землевласників заможними

вважалися родини з маєтком у 20–30 порт. Аналіз соціально-економічних відносин вказує на те, що лише у деяких маєтках були садиби, більшість селян сплачували податки не грошима, а натуральною рентою, що сповільнювало грошовий товарообіг. З огляду на розширення дворянських маєтків, спочатку розміщених лише в долинах річок, важливу роль відігравали заселення, за рахунок яких відбувався не лише приріст населення, а й збільшувалася кількість земель, придатних до сільськогосподарської діяльності. Так сформувалася структура населених пунктів, характерна для сучасної Закарпатської області.

Список використаних джерел

1. Derzhavnyy arhiv Zakarpats'koyi oblasti – Fond 10: Nadzhupan Berez'koyi zhupy. Op. 1. Od. zb. 107. Knyha reyestracyi kripakiv i pomishhykiv v selah zhupy 1647–1648 rr., ark. 144.
2. Zubanych L. L. Uchast' dvoryanstva u komitats'komu pravosudivi protyhom XVI-XVIII stolittya. *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Ser. Istoriya. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU „Hoverla”, 2012. Vyp. 29. S. 8-12.*
3. Zubanych L. L. Formuvannya ta rozvytok suspil'noyi verstvy dvoryanstva u Pivnichno-Shidnij Uhors'hyni v XVI-XVII stolittyah. *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Ser. Istoriya. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU „Hoverla”, 2017. Vyp. 1 (36). S. 64-70.*
4. Zubanych L. L. Rol' dvoryanstva Zakarpattya i suspil'no-politychnomu zhytti v XVI-XVII stolittyah. *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Ser. Istoriya. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU „Hoverla”, 2014. Vyp. 32. S. 3-9.*
5. Ezer év törvényei. CompLex Kiadó Kft. 1000 év törvényei internetes adatbázis, 2003. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.1000ev.hu>
6. Bereg megye főispánjának iratai 1342–1800. Szerk. Henszel Ágota. – Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára – Kárpátaljai Állami Levéltár, 1998. 110 p.
7. Acsády Ignác. A dicális összeírások gyűjteménye az országos levéltárban. /I. Acsády. // Magyar Könyvszemle. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának közlönye (szerk. Schönherr Gyula). Budapest: 1893. I. évf. 1 sz. 195-2016. pp.
8. Acsády Ignác. Régi magyar birtokviszonyok 1494–1598. // Értekezések a Történelemtudományok Köréből XVI. kötet. Budapest: MTA, 1897. 81-148. pp.
9. Bélay Vilmos. Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig. Budapest: Sylvester Nyomda, 1943. 224 p.
10. Dávid Zoltán. Az 1598. évi házösszeírás. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Levéltára, 2001. 756 p.
11. Lehoczky Tivadar. Beregvármegye monographiája. Ungvár: Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, 1881. III. kötet. 860 p.
12. Magyarországi birtokviszonyok a 16. század közepén (szerk. Maksay Ferenc). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. I-II. kötet. 1110 p.
13. Ur és paraszt a magyar élet egységében (Szerk.: Eckhardt Sándor). – Budapest: Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, Bölcsészeti Karának Magyarországtudományi Intézete, 1941. 222 p.
14. Szabó István. Ugocsa megye. Budapest-Ungvár: Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, 1994. 271. old.
15. Zubánics László. Vitézi végek dicsérete. A nemesség szerepe a XVI-XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében. Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2016. 292 p.

Зубанич Ласлов. *Дворянство северо-восточной Венгрии XVI–XVII вв. – социально-экономический аспект развития*

В научной работе изучаем социально-экономическое положение и развитие дворянских семей Северо-Восточной Венгрии (территория современного Закарпатья – комитатов Унг, Берег, Угоча, Мароморош), определены и проанализированы этапы развития дворянства. На основании имеющихся источников стараемся дать новую трактовку исторической роли дворянства в процессах XVI–XVII веков, показать их участие в заселении территории, развития сельского хозяйства, развития общественных отношений.

Ключевые слова: дворянство, комитаты, семья, усадьба, налог, король, грамота, закон.

Zubanych L. *The nobility of north-east Hungary in XVI-XVII century – the social-economic aspect of development*

The 16th century was a significant turning point in Hungary's development – because of the defeat at Mohács in 1526, and after the Turkish suzerainty of the central part of the country, the counties of the Northern-East Highlands were in the buffer zone of two countries: the Hungarian Kingdom under the rule of

the Habsburgs and the Transilvanian Principality. The constant danger, the establishment of the system of border fortresses gave a significant value to the social units of military character, which guaranteed the possibility of social advancement into a higher rank – the nobility.

In the statute, on the basis of a study of the database of archival documents and scientific literature, a comprehensive concrete historical analysis of the place and role of noble families in the socio-political, economic and cultural processes of North-Eastern Hungary (the territory of modern Transcarpathia – counties Ung, Bereg, Ugocha, Maromorosh) is carried out. It was found out that during the XVI–XVII centuries, four committees of North-Eastern Hungary, within the framework of a unitary state, performed primarily a defensive function, protecting state borders with Poland and Moldova. It has been substantiated that the nobility of Northeastern Hungary thanks to its property status, through the redistribution of power, successfully performed a whole range of tasks, among which the main ones were: preserving the integrity of the state and protecting its borders through the system of frontier castles, as well as supporting the first educational and cultural institutions in their estates. It was found that in the 16th century, with the development of the estate state, the distribution of state power began.

In the scientific work we study the socio-economic status and development of noble families of North-eastern Hungary, the stages of nobility development were determined and analyzed. On the basis of the available sources, we try to give a new interpretation of the historical role of the nobility in the processes of the XVII–XVIII centuries, to show their participation in the settlement of the territory, the development of agriculture and social relations.

As the tillable lands create the basis of the management we can see the concentration of the nobility first of all in the plain lands and river valleys. Except the clashes near the borderlines, the area escaped major military operations, and thanks to the colonization, the number of the working-age population grew, and the colonization of uninhabited regions of the Carpathians began.

Key words: nobility, county, family, estate, tax, king, letter, law.